

HELMUT HARKE, Halle

NÁROD BEZ PRIESTORU?

K LEGENDE O NEDOSTATOČNOM ŽIVOTNOM PRIESTORE PRE NEMECKÝ NÁROD*

L'auteur de la présente note explique l'origine et les diverses phases de l'évolution de la théorie géopolitique pseudoscientifique de „l'espace vital“ du peuple allemand qui tient de la théorie du déterminisme géographique de F. Ratzel. L'auteur montre comment cette théorie se manifeste aujourd'hui dans les travaux de certains géographes de l'Allemagne occidentale et dans la vie sociale. Critiquant le mal fondé de cette théorie il révèle sa liaison étroite avec les buts poursuivis par le capital monopole.

Uzavretie mierovej zmluvy sa stalo súrnou a neodkladnou záležitosťou pre nemecký národ a pre bezpečnosť v Európe. Nutnosť skorého riešenia vyplýva predovšetkým zo skutočnosti, že dnes v západnom Nemecku tie isté sily, ktoré už vyvolali prvú a druhú svetovú vojnu, využívajú bezzmluvný stav, ktorý trvá už 18 rokov, a pracujú na príprave vojny. Mierová zmluva musí obsahovať ustanovenia, ktoré by znemožnili revanšizmom a militaristom v západnom Nemecku ďalej klásť územné požiadavky na iné krajiny, viesť vojnovú propagandu a postaviť útočnú armádu. Kým sa v Nemeckej demokratickej republike s veľkým úspechom vedie politika mieru a dorozumenia medzi národmi, znovu utvorený nemecký militarizmus a imperializmus sa usiluje o odplatnú vojnu a o odstránenie výsledkov druhej svetovej vojny. Preto v západnom Nemecku už roky je snaha militarizovať celý život a potlačiť sily mieru. Aj ideologická príprava vojny dosahuje popri materiálnom vyzbrojení stále väčší význam.

Musíme si spomenúť, že napr. v tridsiatych rokoch sa nemeckým fašistom podarilo pomocou prefikaneho systému demagógie získať veľké časti nemeckej mládeže pre vojenskú agresiu. Vtedy aj vyučovanie zemepisu v škole a mimo školy hralo podstatnú úlohu pri rozširovaní pseudovedeckých myšlienok vhodných pre militaristov. Sme preto povinní dnešné formy prejavu prípravy vojny v našom odbore starostlivo pozorovať a musíme proti nim bojovať. Geografi NDR majú pritom obzvlášť veľkú zodpovednosť.

Propagandisti nemeckého imperializmu vždy s veľkým dôrazom vštepovali nemeckému národu, že je životaschopný len vtedy, keď rozšíri svoje územie na úkor iných národov. S údajným nedostatkom životného priestoru sa odôvodňovali útočné ciele v prvej svetovej vojne, neskôr prepadnutie Československa, Poľska a SSSR a tiež požiadavky na zámorské koloniálne územia pred druhou svetovou vojnou a počas nej. Pod vplyvom obrovského počtu geopolitických publikácií, na výrobe ktorých sa zúčastnilo nemalo geografov, a iných metód pre vytvorenie mienky sa nemecký národ v hlavách mnohých občanov stal národom bez priestoru. Považovali nakoniec vojenský

* Napísané pre Geografický časopis.

prepadnutie iných národov za morálne ospravedlnenie a sami sa zúčastnili priamo alebo nepriamo na agresiách. Pomocou nemecko-nacionalistickej propagandy boli milióny ľudí hnaní na smrť.

Medzitým však v západnom Nemecku kladenie územných požiadaviek iným krajinám sa opäť stalo štátnou politikou. Súčasne tam badať systematické prenikanie pseudovedeckých argumentov do všetkých oblastí národnej osvety, ktoré sa revanšistickým silám zdajú vhodné, aby ich pomocou účinne zasahovali do nacionalistickej výchovy mládeže. Práve vo vyučovaní zemepisu na západonemeckých školách hrá teória životného priestoru opäť veľkú úlohu. Ale aj v iných oblastiach spoločenského života, v publikáciách, dennej tlači, rozhlase a televízii, vo verejných prednáškach atď. sa rozširuje myšlienka, že nemecký národ nesmie uznať zmeny hraníc, ktoré určila Postupimská dohoda.

Táto situácia nás nabáda k tomu, aby sme z vedeckého stanoviska urobili niekoľko poznámok ku komplexu otázky životných podmienok, existenčných a vývojových možností nemeckého národa na svojom terajšom území, ako aj k teórii životného priestoru v jej predošlom a terajšom znení a v jej cieľoch.

NEMECKÝ IMPERIALIZMUS A TEÓRIA ŽIVOTNÉHO PRIESTORU

Keď porovnáваме čas vzniku pseudovedeckej teórie životného priestoru a periodické zmeny jej prejavu so sociálnym rozvojom v kapitalistickom Nemecku, najsamprv je nám nápadný ďalekosiahly súhlas medzi imperialistickými cieľmi vládnúcich tried a geopolitickou propagandou.

Ako je známe, oneskorený kapitalistický vývoj v Nemecku a úzke spojenie nemeckej veľkoburžoázie s pruským junkerstvom urobili nemeckú ríšu ku koncu minulého storočia imperialistickým štátom, ktorý viedol obzvlášť chamtivú a reakčnú expanzívnu politiku. Znovuzrodenie sveta, rozšírenie oblastí vplyvu sú pre nemeckých imperialistov od tej doby až dodnes hlavné ciele na poli zahraničnej politiky. Pretože ďalekosiahle ciele expanzie bolo možné dosiahnuť len násilnými prostriedkami, vládnúce kruhy uskutočňovali bezuzdné vojenské a ideologické vyzbrojovanie. Ako dokázal G. Heyden,¹ vznik teórie životného priestoru možno vidieť len v tejto súvislosti. Teórie Ratzela, otca nemeckých geopolitikov, boli v reakčných kruhoch vítané, pretože boli vhodné zdanlivo vedecky odôvodniť expanziu, o ktorú sa usilovali. Ratzel vyhlásil kapitalistický štát za biologický organizmus a spojil ho priamo s pôdou, pričom vylúčil výrobný proces a triedne antagonizmy. Keď sa zväčšuje počet obyvateľov jedného štátu, podľa Ratzelovej mienky z toho vyplýva oprávnenie, že tento štát môže požadovať viac pôdy, to znamená územia patriace iným národom. Ratzel „dával do stredobodu svojich výskumov geografickú určitosť politického života, pomer medzi štátom a pôdou, pomer zahraničnej politiky štátu ku geografickému priestoru“.² Tak pod jeho rukami mocenský boj o odbytové trhy a o surovinové pramene bol zmenený zo zákonitosti vysoko vyvinutej kapitalistickej spoločnosti na úkaz prírody, na biologickú zákonitosť. Imperialistická vojna bola takto označená ako záležitosť národa.

Práve o to šlo propagandistom monopolného kapitálu, ktorí boli organizovaní v „celonemeckom sväze“. Nemecký národ mal považovať žiadosť pánov ťažkého priemyslu a veľkostatkárov po cudzom majetku ako svoju vlastnú, spravodlivú vec. Ruka v ruke s teóriou o životnom priestore šlo diskriminovanie iných národov pomocou

¹ Heyden G., *Kritik der deutschen Geopolitik*, Berlin 1958.

² Tamže, 95.

rasovej teórie. Už vtedy tieto sily chceli presvedčiť nemecký národ, že je cennejší ako iné národy, a že preto je priamo predestinovaný ako pánsky národ iným rozkazovať.

Keď porovnáme tézy nemeckých geopolitikov z doby pred prvou svetovou vojnou s tézami z nasledujúceho obdobia, zistíme síce zásadnú súhlasnosť, avšak sa ukazujú aj niektoré nové východiskové body a tým aj nové argumenty. Hlásateľom teórie o životnom priestore boli vhodné pre ich argumentáciu predovšetkým územné zmeny, ku ktorým došlo vo Versailleskej zmluve. Samozrejme, pre týchto ľudí obmedzenie moci nemeckého imperialismu a militarizmu nebolo nutným výsledkom prehratej lúpežnej vojny, ale bola to pre nich len vhodná príležitosť pre intenzívnejšie rozšírenie ich reakčnej teórie o „národe bez priestoru“.

Nacionalistickí agitátori sa teraz viac koncentrovali na požiadavku východných susediacich území, pričom však nezabudli na doterajšiu snahu vybudovať zámorskú koloniálnu ríšu. Haushofer, najvýznamnejší reprezentant geopolitikov z obdobia Výmarskej republiky a nacizmu, odporúčal napr. obzvlášť veľké náklady pre geopolitickú propagačnú prácu, aby sa nemecký národ stal schopným „rásť do jeho starých národnostných hraníc“.³ Tieto „národnostné hranice“ sa podľa potreby imperialistov uplatnením fašistickej rasovej náuky a teórie o „nemeckom kultúrnom území“ posunuli predovšetkým ďaleko na územie východných a juhovýchodných susedných štátov.

Hoci aj v Nemecku kapitalistický spoločenský poriadok už dosiahol štádium, v ktorom jestvujúce výrobné kapacity v priemysle a poľnohospodárstve už nemohli byť úplne využité, revanšistické kruhy hlasno volali po novom „životnom priestore“. Pritom aj im bolo známe, že napríklad hospodársku krízu nevyvolal nedostatok surovín a hotových tovarov, ale práve relatívna nadprodukcia.

Áká bola demagogická téza o nedostatčnom životnom priestore, potvrdzuje sa aj rozporom medzi týmto heslom a skutočným hospodárskym vývojom v Nemecku. Kým sa hovorilo o „nedostatku priestoru“, súčasne sa uskutočňoval proces postupného vyľudňovania východných častí nemeckej ríše. Kým sa dnes revanšistické sily medzi západonemeckým obyvateľstvom pokúšajú vyvolať predstavu, že bývalé nemecké východné územia boli životne dôležité pre zásobovanie ostatných častí s agrárnymi výrobkami a nerastnými surovinami, v skutočnosti bola v nemeckom hospodárstve úplne protichodná tendencia vývoja. K tomu musíme neskôr uviesť ešte niektoré skutočnosti.

Záujem na nemeckej expanzii na Východ mali, pravda, tie kruhy, ktoré už predtým využívali poľských sezónnych robotníkov a počas druhej svetovej vojny poľských a českých robotníkov na nútených prácach v poľnohospodárstve a priemysle Nemecka a obsadených území, ktoré v uhoľných baniach námezdným robotníkom platili hladové mzdy a ktoré si chceli prisvojiť ešte aj pôdu a podniky celej východnej Európy.

V tejto súvislosti sa nám zdá veľmi poučná jedna poznámka nemeckého geografa E. Obsta, ktorý bol veľmi aktívny na poli geopolitiky. Obst v nemeckej expanzii na Východ videl predpoklad pre dobytie Afriky Hitlerovým Nemeckom. Z toho dôvodu ešte dodatočne odsúdil „rozdrobenie nemeckého východu a ulúpenie ďalekých východných krajov“ Versailleskou zmluvou. Nemecko týmto utrpelo „neznesiteľné zmenšenie“ svojej výživovacej a surovinovej základne, ako aj svojej základne pohonných hmôt. Svoje obzvláštne poľutovanie Obst vyjadril nad skutočnosťou, že východné územia boli obmedzené ako dôležitý rezervoár ľudí pre koloniálnu politiku. Nakoniec prišiel

³ Haushofer K., *Staat, Raum und Selbstimmung. Raumüberwindende Mächte*, Leipzig – Berlin 1943, 71.

k tomuto zhrnutiu svojich úvah: „Zo stanoviska práve prediskutovaných myšlienok vidíme teraz jasne, že boj proti Versailles, nemecké východné hnutie a africká kolonizácia v skutočnosti tvoria komplexnú jednotu.“⁴ Obst myslel, že tieto otvorené slová mohol r. 1941 povedať, pretože v tejto dobe fašistická vojenská moc mala skoro výlučne len úspechy. Prepadnutie SSSR, a tým aj vojenská porážka, ktorú Obst ne- tušil, ešte sa nezačali.

Pre analýzu argumentov teoretikov o životnom priestore sú publikácie tohto obdobia obzvlášť zaujímavé, pretože ukazujú snád jasnejšie než iné, ako sa intelektuálni pomocníci nemeckých imperialistov svoju prácu vždy snažili prispôbiť politickým cieľom ich chlebobdarcov.

Keď v tridsiatych rokoch Hitler vyhlásil SSSR za hlavného nepriateľa, geopolitici vo svojich argumentáciách hovorili aj o sovietskom území. Keď sa fašisti chystali rozdrobiť Československo a Poľsko, vyšli početné publikácie, v ktorých sa snažili teoreticky zdôvodniť „rozšírenie nemeckého životného priestoru“. Keď však v prvých vojnových rokoch hlavný vojenský úder bol namierený proti západným mocnostiam, súčasne sa však pripravovala pod prísnu tajnosťou agresia proti SSSR, aj v publikáciách teoretikov o životnom priestore bola celá sila namierená proti západným mocnostiam. V predslove k jednému súhrnnému dielu⁵ známi geografi v tomto období hájili imperialistickú vľčiu morálku takto: „Keď Nemecko zosilnelo a národné obrodnenie roztrhlo versailleský diktát list za listom, aj ríša začala požadovať životný priestor pre svoj početný národ v Európe a v zámorí. Týmto snahám sa však všade postavili oproti Veľká Británia a Francúzsko. Ich odpor viedol v septembri 1939 k súčasnej vojne. Prvou podmienkou pre politické znovuosporiadanie je teda víťazstvo zbraní.“ A pyšne vyjadrili zneužitie geografických vied na pomocníkov agresorov a poukázali na to, že spoznané predpoklady pre znovurozdelenie sveta sú obsiahnuté v nemeckom geografickom bádani.

K ZNOVUOBRODENIU TEÓRIE O ŽIVOTNOM PRIESTORE V ZÁPADNOM NEMECKU

„K víťazstvu zbraní“, ako vieme, nedošlo. Súdnym procesom proti Haushoferovi sa pred celým svetom jasne ukázalo, akú hanebnú úlohu hrala aj nemecká geografia ako šíriteľka ideologického jedu. Nemálo odborníkov sa distancovalo dodatočne od zjavne pseudovedeckých geopolitických publikácií. Na rozdiel od vedy v NDR, dodnes nedošlo v západnom Nemecku k zásadnému uspokojivému vysporiadaniu sa s geopolitikou.

Naproti tomu je povážlivé, že niektorí západonemeckí geografi sa už opäť roky zúčastňujú na rozširovaní revanšistických myšlienok tým, že akceptujú vo svojich vedeckých prácach reakčnú koncepciu západonemeckej vlády pre vytvorenie imperialistického Nemecka v hraniciach z roku 1937. V atlase, ktorý bol vydaný r. 1958, píše v odseku „Poľsko“ H. V. Krannhals o Poľskej ľudovej republike napríklad toto: „Nešťastný osud strednej polohy viedol po druhej svetovej vojne opäť k vytvoreniu umelého a nie vyrasteného štátneho útvaru. Pretože vo svojej dnešnej forme poľský štátny priestor bol vynútený od Sovietskeho sväzu v rokoch 1944–1945... všetky

⁴ Obst E., *Ostbewegung und afrikanische Kolonisation als Teilaufgaben einer abendländischen Grossraumpolitik*. Zeitschrift für Erdkunde 9, 1941, 268.

⁵ Dietzel H., Schmieder O., Schmitthenner H., *Lebensraum – fragen europäischer Völker*, Leipzig 1941.

tieto hranice platia až do uzavretia mierovej zmluvy s Nemeckom ako predbežné a nemecké územia ako »nemecké východné územia pod poľskou správou«.⁶

Myslíme, že oprávnené môžeme klásť aj otázku, prečo K. A. Sedlmayer, v odseku „Československo“, hoci má k dispozícii len veľmi málo miesta (2 strany!), kladie taký veľký dôraz na tieto poznámky: „1938 nemecké okrajové územia, ktoré sa chceli r. 1918 pripojiť ako „Deutsch — Böhmen“ k Rakúsku, boli podľa mníchovskej dohody začlenené do nemeckej ríše. Zvyšok sudetských krajov r. 1939 bol Hitlerom obsadený a začlenený ako „Protektorát Čechy a Morava“ do ríše, pričom Hitler využil slovenské snahy o samostatnosť. Pritom, po prvé, bolo vytvorené Slovensko, ktorého južné okrajové oblasti boli odstúpené Maďarsku. Roku 1945 tieto územia prišli ako Československo... pod sovietsku okupáciu. V tomto roku Česi vyhnaní milióny obyvateľov nemeckého pôvodu.“⁷ V týchto slovách stará fašistická geopolitika, a to len na jednom mieste vystupuje otvorene („zlý osud strednej polohy“), kým ostatné formulácie vyjadrujú „len“ revanšizmus a antikomunizmus, ktoré sú vyzdvihnuté v západnom Nemecku na štátnu politiku. Treba dnes však chápať celý význam takýchto poznámok. H. V. Krannhals jasne vyjadruje svoje revanšistické stanovisko. Avšak slová V. Sedlmayera nie menej pomáhajú revanšistom, pretože v zdanlivej objektivite neobsahujú žiadne dištancovanie od fašistických machinácií minulosti a prítomnosti. Pravdepodobne aj týmto geografom je známe, že reakčné sily pripravujú vo väčšej miere západonemecké obyvateľstvo psychologicky aj na územné požiadavky voči ČSSR. Napríklad pohľad cez nemecko-československú hranicu v jednej príručke zemepisu, vydanéj r. 1957, vyzerá takto: „... kde predtým boli kvitnúce nemecké gazdovstvá, dnes panuje bezútešná, pustá divočina, domy boli zbúrané, úrodná pôda už nie je obrobená. Tu na človeka ide dych smrti: úpadok a rozpadnutie.“⁸

Tá istá metóda ohovárania sa praktikuje už niekoľko rokov voči NDR, Poľsku a SSSR. Pretože revanšizmus je súčasne identický s územnými požiadavkami voči iným krajinám, potrebuje aj znovuzkriesenie teórie o životnom priestore. V početných západonemeckých publikáciách sa skutočne aj pokúšajú odôvodniť takéto nároky na východné susedné národy s tézou „národa bez priestoru“. Uvedme niekoľko príkladov: „Nepostrádateľnosť východného Nemecka pre životaschopnosť nemeckého národa vôbec a tým pre jeho nutnú účasť na európskej výstavbe je potvrdená pohľadom na nemecký zahraničný obchod“, hovorí sa v jednej príručke s názvom Východné Nemecko.⁹ Pritom výraz „východné Nemecko“ sa používa vždy pre západopoľské oblasti a pre sovietske územie Kaliningradu; na inom mieste sa tvrdí: „Nemecké hospodárstvo je teda odkázané na sliezsku ťažbu (kamenného uhlia) nielen pre jej početný podiel, ale nemôže ju postrádať pre jej použitie ako kotolné uhlie... a pre domácnosť“.¹⁰ V jednom článku H. Gross¹¹ hovorí „o strate životne dôležitých poľnohospodárskych oblastí prebytkov (Východné a Západné Prusko) a dôležitých surovínových oblastí vo východnom Nemecku východne od čiar Odra-Nisa“.

⁶ Krannhals H., *Polen. Grosser Herder Atlas*, Freiburg 1958, 465.

⁷ Sedlmayer H., *Tschechoslowakei. Grosser Herder Atlas*, Freiburg 1958, 506.

⁸ Schmitt E., *Deutschland. Harms Handbuch der Erdkunde*, I, 367, Frankfurt — Berlin — Hamburg — München 1957, 22.

⁹ „Ostdeutschland — Ein Hand- und Nachschlagebuch über alle Gebiete ostwärts der Oder und Neisse“, Kitzingen 1953, 3.

¹⁰ Tamže, 179.

¹¹ Gross H., *Deutschlands Stellung in der Weltwirtschaft*. Geographische Rundschau, 8, 1956, 66.

Takéto úvahy o údajnej „nepostrádateľnosti“ územi východne od Odry pre nemecký národ naplňujú početné západonemecké knihy, okrem iného aj učebnice zemepisu. Tu sa obzvlášť dôrazne vyčísľuje, koľko percent územia, plôch žita a zemiakov atď. Nemecko „stratilo“ po prvej a druhej svetovej vojne. Toto propagujú a tvrdia západonemeckí revanšisti, že v socialistických susedných krajinách obyvateľstvo nie je schopné obhospodarovať celé územie.

Keď za čias Haushoffera sa hovorilo o nutnosti „vzrastania“ nemeckého národa do jeho „starých národných hraníc“, tak tá istá imperialistická tendencia v jednej z rečí bavorského štátneho ministra W. Steina pred vodcami revanšistických organizácií vo Würzburgu dňa 11. 5. 1961 vyzerala takto: „Nemôžeme nachádzať osídľovací priestor. Vidíme, že tu nemáme miesta, kým na druhej strane priestor je vyprázdnený od ľudí a roľníci pracujú ako nútení pracujúci na kolchozoch.“¹² V týchto slovách teória o životnom priestore sa spája s antikomunistickým štváním. Toto je typické pre určenú formu teórie o životnom priestore.

Pravda, ku taktike západonemeckých revanšistov patrí, že argumentujú v ich požiadavkách o „životnom priestore“ podľa možnosti hmlisto. Svetová verejnosť ešte nemá presne poznať rozsah ich územných požiadaviek. Chcú si nechať ruky voľné pre neskoršie, neobmedzené lúpežné výpravy. Súčasne svoje ciele demagogicky označujú ako právo Nemcov na „sebaurčenie“.

Vôbec nie je prehnané, keď konštatujeme, že tieto revanšistické myšlienky medzitým prenikli do celého verejného života v západnom Nemecku. S upevnením ekonomickej moci monopolného kapitálu šlo ruka v ruke vojenskej a psychologické znovuvyzbrojovanie.

Ministri škôl jednotlivých západonemeckých krajín nariadili pre vyučovanie na školách uplatnenie „princípu náuky o Východe“ vo všetkých odboroch. Pohľad do učebníc žiakov postačuje, aby sa dal poznať tento princíp ako princíp revanšizmu a psychologickéj prípravy na vojnu. Pritom teória životného priestoru v spojitosti s antikomunizmom hrá vedúcu úlohu.

Napríklad vo vyučovaní zemepisu sa téma „Nemecko“ preberá zásadne bez ohľadu na nové hranice z roku 1945. Tieto hranice ani v jednom západonemeckom školskom atlase nie sú označené ako štátne hranice. Žiakom sa prednáša, že Nemecká demokratická republika musí byť „oslobodená“, že národné podniky sa majú vrátiť kapitalistickým podnikom a že pôda družstevníkov sa má odovzdať vyhnaným veľkostatkárom. S tvrdeniami, že poľské západné územie je „životne nutné“ pre nemecký národ, západonemecká školská mládež je pripravovaná na dobývaciu vojnu proti našim východným susedom. Táto militaristická propaganda sa nezakladá len na teórii o životnom priestore, ale tiež na výraznom nacionalizme a na vedomom osočovaní vývoja v NDR, Poľsku, ČSSR, SSSR atď. Preto sa pravda falšuje, preto sa nie zriedkavo nachádzajú v západonemeckých učebniciach falošné číselné údaje hospodárskej výstavby a lži o politickom vývoji socialistických krajín. Nemecká expanzia na Východ od Pruska až po Hitlera sa opisuje ako „kultúrny čin“, skutočné fakty politiky dobývania a vykorisťovania vládnučích tried v minulosti Nemecka sa však zamlčujú.

To, čo sa v západnom Nemecku v našom odbore odohráva na poli výchovy mládeže, je priamym pokračovaním fašistickej éry. Žiaľ, doteraz vedecky činní geografi západného Nemecka v publikáciách proti tomu neprotestujú. A pritom dnes nie je ťažké vedecky dokázať demagogický charakter teórie o životnom priestore a skutočné životné záujmy nemeckého národa. Chceme o tomto napísať niekoľko faktov.

¹² Cit. podľa „Neue Kommentare“, Frankfurt/Main, Heft 11–12, 1961, 3.

Vytvorenie novej nemeckej východnej hranice r. 1945 a vystahovanie nemeckého obyvateľstva z východných oblastí je nielen výsledkom brutálnej rasovej a vojnovnej politiky vládcov „tretej ríše“. Hranica Odra-Nisa a vysídlenie nemeckých menšín z územia Československa treba považovať aj ako dôsledok skúseností, ktoré mali slovanské národy v priebehu mnohých generácií s expanzívnuou politikou Pruska, Nemeckého cisárstva a nakoniec nacistického štátu. Hranica Odra-Nisa označuje konečnú čiaru pod agresívnu politiku „Drang nach Osten“, umožňuje priateľsky susedný pomer k poľskému národu, a preto sa právom označuje ako hranica mieru.

Nemecká expanzia na Východ nikdy nezodpovedala záujmom nemeckého národa, ale bola tak v dobe feudálnej, ako aj v dobe kapitalistickej výrazom mocenského úsilia vládnúcich tried Nemecka. V nacionalistických nemeckých dejinách sa až do dnešného dňa nemecká kolonizácia Východu počas stredoveku glorifikuje práve za tým účelom, aby bolo možné klásť požiadavky na územia našich východných susedov. Pritom sa má dokázať obzvlášť slovanským národom, že neboli schopné založiť vlastný trvalý štátny útvar. Až pomoc nemeckých „nositeľov kultúry“ priniesla tu pokrok, a politika kolonizácie na Východe mala tam za výsledok „nemeckú kultúrnu oblasť“. Pritom sa však zamlčuje, ako nemeckí feudálni páni presadzovali svoje hospodárske a politické záujmy v zdĺhavých vykyňovacích vojnách proti domorodému slovanskému a inému obyvateľstvu. Aj politika „germanizácie“ poľského územia pruskými junkermi bola politika násilia, ktorá sa opierala o vojenské výdobytky.

Podľa nacionalistických nemeckých dejín údajne vyššia nemecká kultúra viedla k oprávnenému nadobudnutiu poľského územia. Takéto názory sa zastávajú v silnej miere i dnes v buržoáznej nemeckej geografii. V skutočnosti však pruskí junkeri boli nepriatelia a drancovatelia Poľska, ktorí si prisvojovali pre rozšírenie svojej ekonomickej základnej poľské územie.¹³ V ich záujme po rozdelení Poľska sa aj propagoval boj proti poľskej národnosti, poľská reč bola zakázaná vo vyučovaní na školách a na verejných zhromaždeniach, boli vydané vyvlastňovacie zákony proti poľským majiteľom pôdy, a v rokoch 1884—1885 desaťtisíce Poliakov a Židov bolo vyhnaných z dobytých východných provincií cez východné hranice.

Tento tlak junckerov na Východ bol koncom minulého storočia doplnený expanzívnym tlakom rozvíjajúceho sa nemeckého monopolného kapitálu. Z tejto strany politika dobývania nachádzala novú, ešte omnoho ďalekosiahlejšiu živnú pôdu. Teraz cieľom kolonizácie na Východe nebolo len Poľsko; nemeckí imperialisti dostali napríklad aj chuť na bohatstvá Ukrajiny. V prvej svetovej vojne priame začlenenie ďalšieho, asi 36 000 km² veľkého poľského územia do nemeckej ríše bolo len čiastočným cieľom cisárskej vlády. Ako píše I. Geiss, pre tieto lúpežné úmysly využili aj teóriu o životnom priestore.¹⁴

Keď plány reakcie s vojenskou porážkou r. 1918 našli predbežne svoj koniec, celé úsilie vládnúcich kruhov v Nemecku sa zameralo na odvetu. Nechceli sa zmieriť s tým, že Poľsko po viac ako 100 rokov bolo opäť samostatným štátom. „Výmarská republika neskončila doterajšiu zhubnú politiku na Východ. Tak isto, ako vyrástli fašistickí potlačovatelia demokracie pri využívaní legálnych možností vo Výmarskej republike, tak opäť sa vyvinuli sily, ktoré viedli Nemecko a Poľsko do vražednej vojny pod starými heslami

¹³ Marschlewski J., *Zur Polenpolitik der preussischen Regierung*, Berlin 1957, 43 ff

¹⁴ Geiss I., *Der polnische Grenzstreifen im historischen und politischen Rahmen seiner Zeit*. Dissertation, Hamburg 1960.

tlaku na východ.“¹⁵ Tieto sily mohli uskutočniť ich vojnovú politiku násilia proti národom východnej Európy nielen pomocou teroru v samom Nemecku, ale podarilo sa im tiež ďaleko rozšíriť fašistickú ideológiu v nemeckom národe.

Ako sme už poukázali, dnes sa pri teórii životného priestoru používajú v západnom Nemecku tie isté propagandistické argumenty, ktorými sa predtým pripravovali zločiny na slovanských susedných národoch a na nemeckom národe samom. Preto by sme chceli najprv poukázať na niektoré charakteristické znaky, ktoré zdôrazňujú skutočnú úlohu bývalých nemeckých východných oblastí ako koloniálneho územia nemeckej ríše.

V hospodárskom ohľade v Nemecku nastal ešte pred prvou svetovou vojnou vývoj, ktorý stále viac znevýhodnil dobyté východné územia oproti západu ríše. Na západe prebiehala rýchla industrializácia. Nastala moderná kapitalistická výroba, ktorá si vytvorila odbytové trhy okrem iného aj vo východných provinciách. Na východe sa naproti tomu s výnimkou niektorých častí Sliezska nemohol vyvinúť vlastný priemysel. Ale aj sliezsky priemysel sa dostal po prvej svetovej vojne do veľkých ťažkostí, pretože sa konkurenčný tlak veľkých hospodárskych monopolov Západu stal silnejší, kým do tej doby súčasne niektoré dôležité trhy sa ukončením rozdelenia Poľska stali cudzinou. W. Volz r. 1930 hovoril o „bezútešnom úpade sliezskeho a vratislavského priemyslu“.¹⁶ Paralelne s industrializáciou západných častí územia došlo tam tiež k zintenzívneniu poľnohospodárstva, čo bolo spojené so značným stupňovaním produktivity, takže východné územia boli sotva potrebné pre zásobovanie. Namiesto toho sa však priemyslový kapitál usiloval v záujme svojho exportu dosiahnuť čo najväčší import agrárnych výrobkov zo zámoria.

Keď dnes — tak isto ako predtým — revanšistické sily hovoria o tom, že východné územia boli zásobiteľom západných častí krajiny, tak je to vedomé falšovanie skutočnosti. Jestvovala len malá teritoriálna delba práce medzi územia, ktoré boli položené západne a východne od Odry a Nisy.

Roku 1930 Volz jasne označil východné provincie ako „dieťa starostí“ ríše. Zdôraznil, že ríša sa v povojnovom období orientovala „na svetový trh, nie však na povojnový východ a nemecký východ pustne“.¹⁷ Práve v jeho práci nachádzame početné dôkazy pre toto ohodnotenie. Kde je „národ bez priestoru“, keď Volz musel písať: „Keď to znie aj smiešne, dobrá žatva je pre východ hospodárskou katastrofou!“¹⁸ Rovnako znejúce ohodnotenie hospodárskej situácie týchto oblastí je obsiahnuté v memorande šiestich krajských hajtmanov východných provincií, taktiež z roku 1930. — Tu sa nehovorí len o „ťažkej hospodárskej situácii“, ale aj o „nedostatočnej rentabilite“ a o „vzrastajúcom zadĺžení“.¹⁹ Vo svojom rozbere autori memoranda priznali, že pri celej situácii šlo o ekonomickopolitické príčiny kapitalistického systému v Nemecku: „Dôvody tejto poľnohospodárskej krízy sú predovšetkým v zhoršení rentability, ktorá má zase svoj pôvod v nepomere medzi cenami poľnohospodárskej výroby na jednej a nákladmi vedenia hospodárstva na druhej strane.“²⁰

Tento „nepomer“, samozrejme, nemal vôbec nič do činenia so zmenami hraníc, ale mal svoj pôvod predovšetkým u priemyselných monopolov vtedajšej ríše, ktoré boli zamerané na export. Tu vznikol ekonomický protiklad záujmov medzi veľkostatkármi

¹⁵ Wandel P., *Wie es zur Oder—Neisse—Grenze kam*, Berlin, 1955, 35.

¹⁶ Volz W., *Die Ostdeutsche Wirtschaft*, Berlin — Leipzig 1930.

¹⁷ Tamže, VII.

¹⁸ Tamže, 97.

¹⁹ Pamätný spis *Die Not der preussischen Ostprovinzen*, 1930. Fotokopie der Denkschrift in: *Deutsche Zeugnisse*, zoš. 3, Zachodnia Agencja Prasowa, Warschawa 1958, 17.

²⁰ Tamže, 16.

východu a priemyselným a finančným kapitálom západu, ktorý sa vtedy štát snažil zmieriť na úkor nemeckých daňových poplatníkov vo forme známej „pomoci východu“ (finančné prostriedky, ktoré vláda poskytla veľkoagrárnikom).

Agrári a priemyselní kapitalisti Nemecka však v nasledujúcom období opäť našli spoločné hospodárske, vnútropolitické stanovisko. Bolo to obdobie plánovitých priamych vojnových príprav, v ktorom sa dohodli na hospodárskej autarkii a v ktorom dúfali na spoločnú vojnovú korisť. Avšak rozdrobenie Poľska po fašistickom prepadaní a vykožovacia politika proti poľskému národu dostatočne dokazujú, na čom sa dohodli vykorisťovatelia nemeckého národa. Nemeckému národu, pravda, „životný priestor“ nikdy nebol príliš úzky.

V Nemecku „populačný tlak“ ani nikdy nejestvoval, ktorý by bol hľadal východisko niekde na východe. Práve opakom toho je pravda. Hoci východné provincie sa vyznamenali vysokým prírastkom obyvateľstva, relatívny podiel východu na celkovom počte obyvateľstva Nemecka mal od konca 19. stor. stále klesajúcu tendenciu. Toto nemalo príčinu len vo vysokej detskej úmrtnosti, ale predovšetkým v stálom odsťahovacom pohybe na západ.

Treba pritom zdôrazniť, že priemyselní podnikatelia ríše nemali len záujem na priťahovaní týchto lacných pracovných síl, ale boli zainteresovaní aj na stálej reprodukcii tohto ľudského rezervoáru.²¹ Týmto sa im však zdalo výhodné udržať mizerné hospodárske a životné pomery na východe.

Postupne takto na kolonizovanom východe samom vznikol chronický nedostatok pracovných síl na statkoch pruských junckerov a tým ďalší rozpor záujmov medzi junkerstvom a buržoáziou. Veľkostatkári sa týmto vývojom rozhorčili, žiadali o pomoc, použili vplyv, ktorý im ostal v štátnom aparáte, aby dosiahli finančné príspevky na úkor robotníckej triedy a apelovali na „národné svedomie“ nemeckého monopolného kapitálu. Pokúsili sa, pravda, odškodniť verbovaním a bezohľadným vykorisťovaním ešte lacnejších sezónnych robotníkov z preľudnených poľských dedín za štátnou hranicou, týmto však starosť o dosť beznádejnú budúcnosť nemeckých veľkostatkárov ostala, ba dokonca ešte vzrástla. Odôvodnený strach pruských junckerov pred budúcnosťou hovorí zo slov grófa Baudissina: „Skúsenosť učila, že nikdy sa nemôžu udržať akokoľvek vysoko stojace, tenké, vládnuce vrstvy, keď nemajú širokú roľnícku základňu.“²² Junkeri boli znepokojení nad tým, že nemeckí poľnohospodárski robotníci im utekali. Bez námezdnych robotníkov ich majetky museli zbankrotovať. Boli preto zo ziskových dôvodov nútení zamestnávať poľské pracovné sily, čím sa však videli vystavení nebezpečenstvu, že Poliaci by sa nakoniec postarali o odstránenie cudzej vrstvy vykorisťovateľov („horná vrstva“). Takto videli svoj vlastný koniec. Preto zalarmovali verejnú mienku a hovorili o nútnom boji o „nemeckú pôdu“.

Volanie o pomoc pruských junckerov sa vtedy odrazilo tiež v publikáciách niektorých vedcov. Keď chceli pomôcť veľkostatkárom, v žiadnom prípade sa nemohli pripojiť k hlásateľom teórie o životnom priestore. Tu mohlo pomôcť len vyslovenie niekoľkých skutočností. Preto u W. Volza a H. Rogmanna a u iných nájdeme otvorene napísané, že vtedajší východ Nemecka je „priestor bez národa“, kým susedné slovenské krajiny vykazujú omnoho vyššiu hustotu obyvateľstva.

Keď trochu bližšie skúmame skutočnosti, tak pre tézu, že Nemci pred druhou svetovou vojnou boli národ bez priestoru, neostáva ani najnepatrnejší argument. Súčasne

²¹ Rogmann H., *Ostdeutschlands grosse Not*, Berlin 1930, 43.

²² Baudissin, *Innere Kolonisation. Grundsätzliches und praktisches*. Der Ostdeutsche Volksboden, Breslau 1926, 378.

sa ukazuje, že agresia proti slovanským susedom pochádzala jedine z túžby po moci a z chamtivosti vládúcich vykorisťovateľských tried Nemecka. Tento „tlak na východ“ bol namierený aj proti záujmom nemeckého národa; mal za cieľ vždy len posilnenie junkerov a monopolného kapitálu, ale súčasne aj silnejšie potlačenie a vykorisťovanie nemeckej robotníckej triedy a pracujúceho roľníctva.

Aj z tohto hľadiska rozbitie fašistických armád vojskami SSSR znamenalo dobrú možnosť pre nemecký národ konečne si vziať ponaučenie z dejín. Agresívnym silám bolo treba definitívne zobrať hospodársku a politickú moc a bolo treba zakázať vojnovú propagandu. Nemecký národ by mal využiť túto možnosť, aby si pokojnou prácou a v spolupráci s inými národmi na svojom terajšom území vybudoval život v šťastí a blahobyt. Avšak na túto cestu sa doteraz vykročilo len v Nemeckej demokratickej republike.

IMPERIALISTICKÁ TEÓRIA EXPANZIE A ZÁPADONEMECKÁ SKUTOČNOSŤ

Pre obyvateľstvo západného Nemecka bola cesta mieru ešte raz uzavretá. Revanšistické územné požiadavky sú len výrazom pre vnútornú situáciu v tejto krajine. Pomocou západných okupačných mocností sa nemeckému priemyselnému a finančnému kapitálu opäť podarilo vydobyt' si v západnom Nemecku hospodársku a politickú moc. Sú to tie isté sily, ktoré už v minulosti boli nositeľmi expanzie na Východ. Ich ciele majú rovnako zločinný charakter ako predtým.

Ako v uplynulých desaťročiach, aj dnes príprava agresie na Východ je len jedna stránka expanzívnych plánov. Aj teraz tak ako kedysi myšlienka komplexnej jednoty imperialistických snáh, ako ju vyslovil Obst, nestratila platnosť. So vzťahom k terajším cieľom západonemeckých monopolistov by sa mal tento komplex formulovať asi takto: boj proti Postupimskej dohode a proti uzavretiu mierovej zmluvy, príprava vojny pre dobytie NDR a pre odstránenie hranice Odra-Nisa, dosiahnutie panstva nad doterajšími koloniálnymi a inými národmi metódami neokolonializmu.

Keďže vládnuce kruhy západného Nemecka považujú dnes *pre rozsiahle národno-oslobodzovacie hnutie* za politicky škodlivé otvorene vystupovať s požiadavkami po kolóniách, ich propagandisti sa rýchle prispôsobili k tejto situácii. Zavedením nových koloniálnych metód aj predchádzajúci hlasný krik po „koloniálnych doplnovacích priestoroch“ dnes skoro úplne zanikol. Namiesto toho sa dnes vychvaľuje „integrácia“ a „európske hospodárske spoločenstvo“, pretože sa v ňom javia dôležité predpoklady pre novú koloniálnu činnosť. Aj tu sa vyjadruje nová forma starej teórie o životnom priestore. Nemôžeme to preto považovať za náhodu, keď na poslednom západonemeckom dni geografov r. 1961 v Kolíne bola daná silnejšia orientácia k zaoberaniu sa geografickými problémami tzv. „vývojových zemí“.

Ak porovnávame zastreté požiadavky po „životnom priestore na západ s otvorenými územnými požiadavkami na východ“, opäť jasne poznáme, ako sa teória životného priestoru v západnom Nemecku aj dnes prispôbuje expanzívny cieľom vládúcich vykorisťovateľských tried. Tu by mohlo byť veľké nebezpečenstvo aj pre západonemeckú geografiu samu. Preto vždy treba rozlišovať medzi skutočnými záujmami západonemeckého obyvateľstva a protichodnými záujmami západonemeckého monopolného kapitalizmu.

Západonemecké obyvateľstvo nemá nedostatok priestoru, zato sa však medzitým západonemeckému monopolnému kapitálu „priestor“ vo vlastnej krajine stal príliš úzkym. Toto, samozrejme, nie je zapríčinené nedostatkom poľnohospodárskych úžitkových plôch alebo nerastov, pretože v kapitalistických výrobných pomeroch nejestvujú

priame vzťahy medzi výrobcami a prírodnými zdrojmi materiálnej výroby. Využitie všetkých výrobných možností daných prírodou je vždy závislé od podmienok využitia kapitálu, od zisku. Tak isto je to s využitím ľudskej produktívnej sily. Ak v západnom Nemecku je zabezpečený kapitalistický zisk, tak sa produkuje a rozvíja produkcia. Vtedy napríklad sa doluje uhlie, ťaží sa nafta, využívajú sa vodné sily, pôda sa obrába podľa najmodernejších vedeckých poznatkov, a všetky pracovné sily sú zapojené do výrobného procesu. Potom sa nachádzajú aj nové cesty pre využitie ďalších prirodzených pomocných zdrojov, alebo bez ťažkosti sa nakupujú chýbajúce suroviny a potraviny v cudzine. Ak však zisk nie je zabezpečený, alebo ak určitá možná produkcia vo vnútrozemí odporuje záujmom priemyselného a finančného kapitálu, produkcia sa zastaví, alebo sa obmedzuje.

Priebeh hospodárskeho rozvoja západného Nemecka nám dáva pre správnosť tohto zásadného ohodnotenia nespočetné príklady. Podľa objemu výroby svojho priemyslu západné Nemecko v minulom roku prebehlo Veľkú Britániu. Je teda na druhom mieste v priemyselnej výrobe kapitalistického sveta a hrá úlohu najväčšieho exportéra na západoeurópskom trhu. Priemyselná výroba r. 1958 v porovnaní s rokom 1950 dosiahla objem o niečo viac ako dvojnásobne. Tento vzrast značne vysoký pre kapitalistické krajiny sa dosiahol na základe výhodnej priemyselnej štruktúry a za podmienok niekoľko prechodné daných, vhodných faktorov (konjunktúra, potreba dostihu, konkurenčná schopnosť pri exportoch, spočiatku malý stupeň produkcie zbrojenia atď.).

Priemyselný kapitál mal pritom nielen výhodné počiatočné pozície následkom znehodnotenia úspor obyvateľstva, daňových výhod a štátnych úverov, ale si aj na zahraničnom trhu zadovážil silnú konkurenčnú schopnosť relatívne malým pohybom nominálnej mzdy robotníkov pri stálej „racionalizácii“. Až pred niekoľkými rokmi monopoly postavili priemysel orientovaný na export a export tovaru bol podporovaný štátnym aparátom. Rozsiahla ofenzíva tovarov bola v tej dobe hlavnou formou ekonomickej expanzie. Vo vnútrozemí jestvovali dobré podmienky pre výnosné umiestenie kapitálu, a pre rozsiahly export kapitálu nejstvovala žiadna potreba. Teraz je to podstatne inak. Už niekoľko rokov si západonemecké monopoly pomocou priameho exportu kapitálu zabezpečujú nové pramene zisku v cudzine. „Európske hospodárske spoločenstvo“ slúži pritom ako most pre zatahnutie robotníkov iných národov do procesu vykorisťovania. Z toho sa vysvetľuje nepriateľský postoj vládcov západného Nemecka k národnooslobodzovaciemu hnutiu doterajších koloniálnych národov. Z tohto sa vysvetľujú aj požiadavky na začlenenie NDR a územné nároky voči Poľsku, Československu a SSSR.

Aby sa západonemeckému obyvateľstvu tieto záujmy monopolov na východe vsugerovali ako „národné záujmy“, propagandisti imperializmu musia siahť k spomenutým ľuďom, že výhodné agrárne a surovinové oblasti sú „životne dôležité“ pre nemecké hospodárstvo. Zrejme im nevadí, že sám hospodársky vývoj západného Nemecka ukazuje nevedeckosť ich téz. Uvádzame k tomu niekoľko príkladov.

Áké nezmyselné je napríklad tvrdenie, že v záujme západonemeckého obyvateľstva sa treba usilovať o dobytie poľského kamenouhoľného revíru Horného Sliezska, ukazuje práve priebeh urputného boja medzi západonemeckými monopolmi kamenouhoľných dolov na jednej a naftových spoločnosťami na druhej strane. Už roky sa vedie tento boj na chrbte západonemeckých baníkov a spotrebiteľov uhlia a oleja, a tým aj konzumentov. Pritom ide jedine o zabezpečenie ziskov naftových koncernov a uhľových barónov z Porúria. Čísla v tab. I ukazujú, že naftové monopoly sa ukázali ekonomicke silnejšie.

Spotreba oleja stále stúpa, kým uhoľné bane sa nachádzajú v chronickej odbytovej kríze. Vzhľadom na túto skutočnosť revanšistická požiadavka po poľskom majetku sa odhaľuje ako otvorená demagógia.

Tabuľka 1

Ťažba kamenného uhlia, zásoby a výroba vykurovacieho oleja v západnom Nemecku (bez Sárska)²³

Rok	Ťažba kamenného uhlia (v mil. t)	Zásoby (v t)	Výroba vykurovacieho oleja (v mil. t)
1956	134,4	269 000	2,799
1957	133,1	753 000	3,176
1958	132,5	13 065 000	4,708
1959	125,5	16 449 000	8,961
1960	126,0	10 108 000	—

To isté zistíme pri bližšom skúmaní západonemeckého trhu pracovných síl. Konjunkúra viedla ku skoro úplnému odstráneniu nezamestnanosti a k zosilnenému záujmu koncernov naverbovať lacné cudzie pracovné sily. Už r. 1960 bolo tu zamestnaných vyše 260 000 talianskych, holandských, rakúskych, gréckych a španielskych robotníkov. „Aj v koloniálnych oblastiach sa usporiadajú podľa všetkých pravidiel trhy s otrokmi, aby bolo možné vyberať lacné pracovné sily pre odtransportovanie do západného Nemecka.“²⁴ Aj organizované odvábenie pracovných síl z NDR cez západný Berlín treba vidieť v tejto súvislosti. Silná potreba pracovných síl západonemeckého hospodárstva súvisí síce aj s vydrancovaním ľudskej produktivity sily, ktoré je vyvolané „racionalizáciou“ a s postavením agresívnej armády. Ukazuje však napriek tomu, že nemôže byť reči „o národe bez priestoru“. Ďalší zrejmy dôkaz proti teórii životného priestoru prinášajú dnešné pomery v západonemeckom poľnohospodárstve. Už v rokoch 1950—1951 pre produkciu obilia, cukrovej repy, mlieka, tukov a mäsa boli schválené zákony pre vytvorenie štátneho monopolu, „ktorý mal rozhodujúci vplyv na vývoj celej poľnohospodárskej produkcie a na ceny, ktorý pracujúcich roľníkov úplne zbavil práv a podriadil poľnohospodárstvo v Nemeckej spolковой republike politike monopolov“.²⁵ Rozhodujúce vplyvy monopolného kapitálu mali v západonemeckom poľnohospodárstve ďalekosiahle dôsledky. V mnohých oblastiach krajiny badať tendenciu k národohospodársky neracionálnej monokultúre a extenzívnemu obrábaniu úžitkových plôch, ako to bolo dokázané aj v príkladných a záslužných prieskumoch niektorých západonemeckých geografov.²⁶ Súčasne v oblastiach drobného poľnohospodárskeho vlastníctva sa stále viac poľnohospodárskej a pastvinnej pôdy neobrába, pretože agrárna produkcia týchto malých hospodárstiev už nie je rentabilná. Už r. 1958 ostalo neobrobených asi 150 000 ha doterajších úžitkových plôch. Avšak aj v týchto nevyužitých plochách ornej pôdy a pastvín nie je vyjadrený ešte celý rozsah neracionálneho agrárneho využitia západonemeckého územia. Veľmi mnoho ornej pôdy bolo premenenej na pastviny. V západonemeckej geografickej literatúre sa hovorí o „vytvoření pastvín“ ako o prvom stupni k „sociálnemu úhoru“. Iné poľnohospodárske úžitkové plochy boli jednoducho zalesnené, a takto zmiznú zo štatistickej oblasti neobrobených plôch.

²³ *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden 1961, 246.

²⁴ Bericht des „Deutschen Wirtschaftsinstitutes“ Berlin (11. Jahrgang) Juni 1960, 288.

²⁵ Vogel G., *Agrarpolitik der Monopole*, Berlin 1957, 115.

²⁶ Pozri napr.: *Berichte zur Deutschen Landeskunde*, Remagen 1—1958, 21. zv.

V období 1949—1960 poľnohospodárske úžitkové plochy v západnom Nemecku ubudli nie menej ako o 358 000 ha. Týchto málo údajov už ukazuje dôsledky agrárnej politiky vedenej v záujme monopolného kapitálu a kapitalistických poľnohospodárstiev. Rozsiahle importy poľnohospodárskych produktov, ktoré sú uvedené od revanšistických síl ako údajný dôkaz pre potrebné vydobytie cudzieho územia, boli vynútené priemyselnými monopolmi a viedli k zníženiu domácej agrárnej produkcie.

Aj v odbore poľnohospodárstva sa teda ukazuje, že je demagógiou aj tvrdenie revanšistov, že pre západné Nemecko je životne dôležité pre obmedzené produkčné možnosti v poľnohospodárstve revidovať hranicu Odra-Nisa. Skutočne životne dôležité pre západonemecké obyvateľstvo však je, aby agresívnym militaristickým silám bola zobraaná neprávom získaná moc, aby konečne aj pre západných Nemcov bolo možné vytvoriť priateľské vzťahy s Poľskou ľudovou republikou, ČSSR, SSSR a ostatnými socialistickými krajinami. K tomu musí prispieť aj uzavretie mierovej zmluvy.

SOCIALISTICKÁ VÝSTAVBA V NDR AKO KONEČNÝ DŮKAZ PROTI TĚZE NÁRODA BEZ PRIESTORU

Pre šťastnú budúcnosť nemeckého národa a pre zachovanie mieru v Európe má existencia NDR rozhodujúci význam. V súhlase s historickými nutnosťami sa odstránila navždy v tejto časti Nemecka moc vykorisťovateľských tried a expanzívna politika. Napriek tomu, že v porovnaní so západným Nemeckom boli východiskové pozície v hospodárstve omnoho nepriaznivejšie, po roku 1945 sa tu definitívne dokázalo, že nemecký národ má na svojom doterajšom území nekonečné možnosti rozvoja. Nevýhodné faktory pre hospodárstvo NDR vznikli v období rekonštrukcie a prvého päťročného plánu a sú podmienené rozštiepením Nemecka. Medzi terajšími územiami dvoch nemeckých štátov nielenže predtým jestvovalo intenzívne hospodárske prelínanie, ale dokonca jestvovala výrazná územná delba práce. Pritom rozštiepenie Nemecka, ktoré bolo presadené obrodenným nemeckým imperializmom a západnými mocnosťami, postihlo hospodárstvo v NDR viac ako západonemecké hospodárstvo. U nás boli vyvolané závažné disproporcie, aké sa v západnom Nemecku ani približne nevyskytli, a u nás príroda krajiny nám poskytovala omnoho menšiu surovinovú základňu ako v západnom Nemecku. Po odštiepení západného Nemecka v NDR sa síce nachádzali veľké kapacity v oblasti textilného priemyslu (1936: 35,5 % nemeckej ríše) a strojárstva (26,9 %), avšak hutný priemysel mal na 90,5 % svoje sídlo v západnom Nemecku. V NDR boli síce dobré predpoklady pre ťažbu hnedého uhlia, soli a medi, avšak bolo málo produkčných možností pre kamenné uhlie, železnú rudu, hutný koks a naftu. Okrem toho NDR nie v menšej miere ako západné Nemecko bola odkázaná na import celého radu poľnohospodárskych výrobkov. Avšak potom, čo v NDR najdôležitejšie výrobné prostriedky boli prevedené do spoločenského socialistického vlastníctva, príčiny pre začiatkové ťažkosti, ktoré pochádzali ešte z kapitalistickej doby, mohli byť relatívne rýchle prekonané. Pritom nebol pre nikoho životný priestor príliš úzky. Aj prisídlenci z východu tu našli novú vlasť a dnes snáď sotva je jeden medzi nimi, ktorý pociťuje želanie alebo dokonca potrebu vrátiť sa do bývalých východných oblastí ríše.

Pod vedením Zjednotenej socialistickej strany Nemecka sa spojili mierumilovné demokratické sily všetkých vrstiev obyvateľstva, a dokázali, že aj za podmienok rozštiepenia Nemecka možno dosiahnuť neobmedzený rozvoj výrobných síl.

Pomocou socialistického plánovaného hospodárstva a použitím princípu vzájomnej pomoci medzi socialistickými krajinami mohli byť ekonomické zákony nového spoločenského poriadku vedome využité pre rozvoj hospodárstva našej republiky. Obzvlášť

to platí o zákone plánovitého proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. Vždy vetvy priemyslu základných surovín dostali najväčšiu časť investičných prostriedkov, aby, po prvé, boli odstránené najdôležitejšie štrukturálne disproporcie, alebo aby aspoň boli oslabené a, po druhé, aby boli vytvorené predpoklady pre stále vzostupný vývoj celého hospodárstva. Takýmto spôsobom sa v NDR dosiahlo, že r. 1950 bol stav priemyselnej produkcie 103 % oproti stavu z roku 1936. Keď v tom istom období v západnom Nemecku sa priemyselná produkcia mohla stupňovať r. 1950 na 113 % oproti r. 1937,²⁷ tak výkon NDR treba z uvedených dôvodov predsa hodnotiť ešte vyššie. V nasledujúcom období národné hospodárstvo NDR pomocou SSSR a v úzkej spolupráci s ČSSR, Poľskom atď. sa mohlo stupňovať ako doteraz ani v jednej kapitalistickej krajine. Keď berieme stav priemyselnej produkcie dosiahnutý v NDR a západnom Nemecku r. 1950 ako 100, dostaneme pre obidva štáty v nasledujúcich rokoch prírastok uvedený v tab. 2.²⁸

Tabuľka 2

Územie	Roky							
	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958
východné Nemecko	123	142	160	176	190	202	217	241
západné Nemecko	119	126	139	155	178	192	203	209

Stále vzostupná cesta hospodárstva NDR sa opiera na rozdiel od kapitalistického západného Nemecka o nové v budúcnosti stále účinné faktory socialistického rozvoja. Treba z nich najprv zdôrazniť začlenenie NDR do socialistického systému medzinárodnej delby práce. Týmto bola pracujúcim NDR daná možnosť vytvoriť pre ich hospodárstvo pevný základ pomocou rozsiahlych dodávok surovín z SSSR a iných socialistických krajín, po druhé, týmto sa vytvoril rozsiahly odbytový trh pre hospodárske odvetvia, ktoré sú orientované na export. Založením Rady vzájomnej hospodárskej pomoci sa vytvorili predpoklady pre dlhodobé plánovanie týchto vzťahov.

Na rozdiel od kapitalistických krajín silná závislosť NDR od zahraničného obchodu nie je negatívnym javom, naopak, zahraničný obchod našej republiky je stabilizačným faktorom našej ekonomiky. Sprístupňuje nám na základe rovnoprávnosti zúčastnených národov surovinové zdroje iných krajín, ktoré nám chýbajú vo vlastnej krajine, alebo ktoré nám boli následkom západného politického rozštiepenia uzavreté. Súčasne je to zákonitým javom za socialistických podmienok, keď v samej NDR všetky pomocné zdroje, ktoré sú k dispozícii, sú pre priemysel základných surovín a pre výrobu energie preskúmané a sprístupnené.

V tomto zmysle treba hľadiť napríklad na otvorenie nových ložísk hnedého uhlia v kraji Cottbus, využitie solných zásob pri Merseburgu, úsilie v dolovaní kamenného uhlia v revíri Zwickau—Ölsnitz, výstavbu nových medených dolov pri Sangerhausen, výstavbu nových závodov na spracovanie hnedého uhlia v Lauchhammer a Schwarze

²⁷ Heiniger H., *Der Nachkriegszyklus der westdeutschen Wirtschaft 1945—1950*, Berlin 1959, 278.

²⁸ Spröte W., *Die wirtschaftliche Stellung der Deutschen Demokratischen Republik im Weltmassstab*. Deutsche Aussenpolitik, Berlin 1959, Sonderheft III, 71.

Pumpe, produkciu surového železa z domácich rúd pomocou hnedouhoľného koksu v šachtových peciach v Calbe-Saale, získanie kyseliny sírovej z domáceho anhydritu v novom závode Coswig, využitie rudy farebného kovu v Krušnohoří v nových hutách, výstavbu nových zariadení na výrobu kriedy na ostrove Rügen, výstavbu nových veľkých tepelných elektrární s hnedouhoľnou základňou v Lübenau, Vetschau, Bärwalde atď.

O tejto téme by bolo potrebné povedať veľmi mnoho. Mohli sme len načrtnúť zásady socialistickej hospodárskej politiky v NDR. Šlo nám tu o skutočnosť, že v našom štáte za nových spoločenských pomerov nie je ani jeden človek, ktorému „životný priestor“ je úzky. Nejestvuje ani stopa potreby vlastniť územia našich susedov. S odstránením moci nemeckého monopolného kapitálu junkerov východne od Labe a ich militaristických nástrojov zmizla aj ich politika dobývania a násilného panstva nad inými národmi z územia NDR. Obyvateľstvo NDR zatarasilo reakčným silám cestu agresie na Východ. Avšak zmarí aj každý pokus prepadnutia našej krajiny. Zločinné teórie o nemeckom národe ako o „národe bez priestoru“ utrpeli tu, vďaka úspešnému vývoju prvého štátu robotníkov a roľníkov, rozhodnú porážku.

*Recenzoval M. Ďuraj, D. Krno
Z nemčiny preložil R. Lindner*

Hellmut H a r k e

VOLK OHNE RAUM?

Zur Legende vom mangelnden Lebensraum für das deutsche Volk

Der Abschluss des Friedensvertrages mit Deutschland wurde zur unaufschiebbaren Aufgabe für das deutsche Volk und für die Sicherheit Europa's, da in Westdeutschland die selben Mächte zum Ruder gelangt sind, welche den zweiten Weltkrieg entfacht haben. Im Vorbereiten des zweiten Weltkrieges haben die pseudowissenschaftlichen Theorien über „mangelnden Lebensraum“ für das deutsche Volk, welche in geopolitischen Publikationen und im Geographieunterricht intensiv propagiert wurden, an welchem Tun auch nicht wenige Geographen teilgenommen haben, eine grosse Rolle gespielt. In Westdeutschland sind Revanchismus und Gebietsforderungen wieder zur Staatspolitik geworden. Die Theorie über den „Lebensraum“ gelangt systematisch wieder in das öffentliche Leben und in den Unterricht in den Schulen.

Die Theorie über den „Lebensraum“ entstand und entwickelte sich im engen Zusammenhang mit dem Imperialismus und den expansiven Zielen der herrschenden Klassen in Deutschland. Den Grund dieser Theorie legte der Geograph F. Ratzel nieder, der im Sinne des geographischen Determinismus den Staat als einen biologischen Organismus darlegte und ihn mit Boden zusammenknüpfte. Wenn in einem gewissen Staate die Bevölkerungszahl anwächst, ist dieser berechtigt für sich neue Gebiete zu beanspruchen, das heisst Gebiete, welche anderen Völkern gehören. Der Kampf um Märkte und Rohstoffquellen — eine Gesetzmässigkeit des Imperialismus — erklärte Ratzel als eine natürliche, biologische Gesetzmässigkeit. Der Monopolkapitalismus nützte diese Theorie gemeinsam mit der Rassentheorie für ihre eroberungssüchtige Ziele aus.

Nach dem ersten Weltkrieg und dem Verlust der Kolonien im Übersee orientierte die nationalistische Propaganda ihre Gebietsforderungen dem Osten zu ohne die Überseekolonien zu vergessen. Ratzels demagogische Behauptung war jedoch im krassen Widerspruch mit der Tatsache. Die Produktionskapazitäten in der Industrie und Landwirtschaft waren nicht voll ausgenutzt, es kam zu einer Entvölkerung des östlichen Teiles des Reiches, dieses Gebiet spielte in der Versorgung der Bevölkerung nur eine mindere Rolle. Und trotz diesen Tatsachen trachtete man nach neuen Gebieten im Osten. Später, knapp vor dem zweiten Weltkrieg haben Geopolitiker mit zahlreichen Schriften und Fälschungen von Tatsachen und Geschichte eine theore-

tische Begründung zur Erweiterung des Lebensraumes — den Überfall gegen die UdSSR, Polen und Tschechoslowakei — geliefert.

Nach dem zweiten Weltkrieg, namentlich nach dem Prozess mit Haushofer, dem Hauptverkünder dieser geopolitischen Anschauungen, haben sich zahlreiche Fachleute von der pseudowissenschaftlichen Geopolitik distanziert. Zum Unterschied von der Wissenschaft in der DDR, kam es in Westdeutschland zu keinem prinzipiellen Abbruch mit der Geopolitik. Gerade im Gegenteil, manche westdeutsche Geographen akzeptierten bereits seit Jahren die reaktionäre Konzeption der Regierung über die Bildung eines imperialistischen Deutschlands mit den Grenzen vom Jahre 1937 und nehmen an der Verbreitung revanchistischer Gesinnung teil. Atlasse, geographische Behilfsmittel, Lehrbücher, Artikel und Äusserungen öffentlicher Repräsentanten enthalten eine ganze Reihe heimlicher als auch offener Forderungen auf Ostgebiete, die sich von der Theorie vom „Lebensraum“ überhaupt nicht unterscheiden. So zum Beispiel kennen sie die neuen Nachkriegsgrenzen von Deutschland nicht an; die Westgebiete von Polen bezeichnen sie als „deutsche Ostgebiete unter polnischer Verwaltung“; die Aussiedlung der Deutschen aus der Tschechoslowakei im Sinne internationaler Übereinkommen erklärt man „in diesem Jahr haben die Tschechen Millionen Einwohner deutscher Abstammung vertrieben“; die tschechoslowakischen Grenzgebiete beschreiben sie als verfallen; man will beweisen, dass die deutsche Wirtschaft von der schlesischen Kohlenförderung abhängig ist, dass Deutschland lebenswichtige Gebiete mit landwirtschaftlicher Produktion und Rohstoffen verloren habe. Öffentliche Repräsentanten reden offen vom „Mangel an Siedlungsraum“. Diese Äusserungen sind hauptsächlich gegen Polen, ČSSR, UdSSR und DDR gerichtet und werden mit Antikommunismus verbunden. Die neu vorgebrachten Theorien über den „Lebensraum“ und der Revanchismus drangen in das gesamte öffentliche Leben, hauptsächlich in die Schulen ein (über Deutschland wird ohne Rücksicht auf die Änderungen nach dem Jahre 1945 als auch auf die Existenz zweier deutschen Staaten unterrichtet).

Die Festlegung der neuen deutschen Ostgrenze vom Jahre 1945 und die Rückkehr der deutschen Bevölkerung aus den Nachbarländern ist nicht nur die Konsequenz der brutalen Rassen- und Kriegspolitik, sie ist auch eine Folgerung aus den Erfahrungen der östlichen Nachbarn mit der expansiven Politik von Preussen, des deutschen Kaiserreiches und des Nazistaates. Heute ermöglicht diese Grenze freundschaftliche Beziehungen zu den Nachbarn und wird mit Recht die Friedensgrenze genannt.

Die deutsche Expansion nach dem Osten entsprach den Interessen des deutschen Volkes nicht, sie war im Zeitalter des Feudalismus und des Kapitalismus lediglich ein Ausdruck der Machtpolitik der herrschenden Klassen Deutschlands. In der nationalistischen Geschichte wird diese Expansion glorifiziert, sie nennt die Deutschen „Kulturträger“ und dergleichen. Dabei wird jedoch verschwiegen, dass es sich in der Tat um langwierige Ausrottungskriege gegen die Gebiete mit slawischer Bevölkerung handelte. So gingen doch die Junker am polnischen Boden vor usw.

Dabei muss festgestellt werden, dass die östlichen Gebiete des damaligen Deutschlands hinter der wirtschaftlichen Entwicklung der westlichen Gebiete stark im Rückstand geblieben sind. Im westlichen Teil wurde der Grossteil der Industrie konzentriert. Die Landwirtschaft war auch hoch produktiv, dass die westlichen Gebiete auf die Versorgung vom östlichen Teil kaum angewiesen waren.

In Deutschland gab es nie einen „Populationsdrang“, der einen Ausgangspunkt im Osten suchen musste. Im Gegenteil, der Anteil der Bevölkerungszahl nahm in der Folge von Abwanderung dem Westen zu ständig ab. In den östlichen Teilen, auf den preussischen Junkergrütern entstand ein chronischer Arbeitskräftmangel. Die Landwirtschaft wurde daher genötigt Arbeitskräfte aus den benachbarten Teilen Polens aufzunehmen. Im Interesse ihres Gewinnes alarmierten die Junker die öffentliche Meinung und sprachen vom notwendigen Kampf um „deutschen Boden“. Den damaligen Osten Deutschlands nennen W. Volz und H. Rogmann den „Raum ohne Volk“.

Dies alles zeugt von der Unhaltbarkeit der Behauptung, dass die Deutschen vor dem zweiten Weltkrieg ein Volk ohne Raum waren. Die Niederlage der faschistischen Armeen bot die Möglichkeit die wirtschaftliche und politische Macht den aggressiven Machthabern zu entneh-

men und den Weg zum Frieden, Zusammenarbeit und freundschaftlichen Beziehungen mit den Nachbarvölkern anzutreten. Sie zeigt, dass die Agression gegen die slawischen Nachbarn nur den Ausbeuterklassen vorteilhaft waren, dem deutschen Volk jedoch nur zum Schaden.

Den friedlichen Weg hat nur die Deutsche demokratische Republik angetreten. Für die Bevölkerung Westdeutschlands blieb dieser Weg infolge der Politik der Westmächte und des deutschen Finanz- und Industriekapitals verschlossen. In den Plänen der Machthaber Westdeutschlands ist die Expansion gegen den Osten nur ein Teil des Komplexes der imperialistischen Ziele. Unter den jeweiligen Verhältnissen ist es nicht vorteilhaft mit Forderungen nach Kolonien aufzutreten. Sie strengen diesen Weg mittels „Integration“ und „Europäische Wirtschaftsgemeinschaft“ als auch Formen von Neokolonialismus an.

Heute, ähnlich wie in der Vergangenheit ist der „Raum“ nicht der westdeutschen Bevölkerung, sondern den kapitalistischen Monopolen zu eng. Dies verursacht jedoch weder der Mangel an landwirtschaftlichen Boden, noch der Mangel an Rohstoff oder Arbeitskraft. Die Ausbeutung natürlicher Quellen, der Arbeitskraft und des oekonomischen Potentials hängt vom Gewinn ab. Wenn der Gewinn gesichert ist, wird auch die Produktion gesteigert, im widrigen Fall wird sie zum Sinken gebracht.

Das Produktionsvolumen der westdeutschen Industrie hat bereits das von Grossbritannien übertroffen und dadurch wurde Westdeutschland der zweitstärkste kapitalistische Staat. Deshalb braucht Westdeutschland neue Gebiete für Kapitaleexport. Dies geschieht mittels der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft und in der Form sogen. Hilfe an entwicklungsbedürftige oder minderentwickelte Länder (Neokolonialismus). Es würde gerne auch die DDR in seine Sphäre einbeziehen. Deshalb propagiert der Monopolkapital die Ideen über den „Lebensraum“ und „lebenswichtige Gebiete“ für die deutsche Wirtschaft. Von der Sinnlosigkeit der Forderung des Schlesischen Kohlenbeckens für die deutsche Wirtschaft zeugt die Stockung der Kohlenförderung in Westdeutschland infolge starker Entwicklung der Erdölindustrie. Von der Sinnlosigkeit der Forderung nach neuen „Siedlungsgebieten“ für die deutsche Bevölkerung zeugt wieder der grosse Bedarf an Arbeitskräften unter dem Einfluss der Konjunktur, welcher mit Arbeitskräften aus dem Ausland gedeckt wird (im Jahre 1960 arbeiteten 260 000 Ausländer in Westdeutschland), weiter eine stete Verminderung der landwirtschaftlichen Flächen, Einschränkungen der landwirtschaftlichen Produktion usw.

Der beste Beweis zur Widerlegung der These über den „Lebensraum“ ist die DDR. Trotz ungünstigeren Bedingungen und erschwerter Lage nach der Teilung Deutschlands durch die Politik der Westmächte, entwickelte sich die Wirtschaft der DDR in den Jahren 1950 — 1958 im schnelleren Tempo dank der Hilfe seitens der UdSSR und in Zusammenarbeit mit der ČSSR, Polen und den übrigen sozialistischen Ländern als die der DBR. Die Entwicklung der DDR ist für die Zukunft durch internationale Arbeitsteilung, ähnlich wie bei den übrigen sozialistischen Ländern, gesichert. In der DDR gibt es keine Spur vom Wunsch nach Besitz von Nachbargebiet, es gibt keinen Menschen, dessen „Lebensraum“ zu eng wäre. Mit der Herrscherklasse der Kapitalisten und Junker ist auch die Politik der Gewalt und Agression gegen andere Länder zu Fall gebracht worden. Gerade im Gegenteil, heute sperrt die DDR den reaktionären Mächten den Weg gegen Osten ab.

Aus dem Slowakischen übersetzt von G. H o r n á